

# Karpińska, Małgorzata

---

"Listy o Hiszpanii", Wasilij Botkin, tł.,  
pośl. i przypisami opatrzyła Wiktoria  
Śliwowska, Warszawa 1983 : [recenzja]

---

Przegląd Historyczny 75/2, 375-376

---

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

I. Geneza i wewnętrzne uwarunkowania powstania z wiodącym referatem W. Zajewskiego, w którym autor roztrząsa na nowo wpływ wydarzeń zachodnioeuropejskich na wybuch nocy listopadowej.

II. Sztuka wojenna i militarne możliwości powstania z interesującym referatem W. Majewskiego nt. sztuki wojennej powstania na tle sztuki wojennej przełomu XVIII i XIX w.

III. Zewnętrzne uwarunkowania i oddziaływania powstania. Referaty i komunikaty wygłoszone przez zagranicznych uczestników sympozjum w znaczący sposób wzbogaciły naszą wiedzę o tej problematyce (głosy I. A. Woronkova, H. Bleibera, G. W. Strobla i M. G. Müllera). Na szczególną uwagę zasługuje referat Hansa H. Hahna o relacji między powstaniem a ówczesnym prawem międzynarodowym, wyjaśnia on bowiem niektóre poczynania państw zachodnich wobec działań rządu powstańczego.

IV. Znaczenie i tradycje powstania listopadowego, z referatem wiodącym S. Kalemki o znaczeniu powstania dla rozwoju koncepcji dróg do niepodległości w polskiej myśli politycznej XIX i początków XX wieku.

V. Porównania. Rola sprawy polskiej. W tej grupie znalazły się trzy najbardziej dyskutowane referaty: S. Kieniewicza „Powstanie listopadowe na tle ruchów rewolucyjnych w Europie”, J. Skowronka o problematyce polityczno-ideologicznej ruchów narodowych i rewolucyjnych lat dwudziestych i trzydziestych XIX w., wreszcie uwagi metodyczne A. Walickiego do rozważań nt. Marks i Engels o sprawie polskiej.

VI. „Rewolucja polityczna a rewolucja literacka”, to jednocześnie tytuł referatu M. Janion. Ta grupa tematyczna została opracowana przez literaturoznawców. Na uwagę zasługuje wypowiedź M. Żmigrodzkiej o literaturze polistopadowej wobec powstańczego doświadczenia historycznego i A. Witkowskiej, która podjęła próbę spojrzenia na relację M. Mochnackiego o wydarzeniach, którym dała początek noc listopadowa, jako na swoistą sztukę teatralną.

Zawarte w książce materiały nie tylko prezentują najnowszy dorobek historiografii w zakresie badań nad powstaniem listopadowym, ale także sygnalizują prace i kierunki badań dopiero co rozpoczęte. Wskazują także na luki, jakie powinna przyszła historiografia wypełnić zwłaszcza na polu zagadnień prawnoustrojowych.

Na szczególną uwagę zasługuje natomiast usytuowanie polskich wydarzeń lat 1830—1831 w szerokim kontekście spraw międzynarodowych, do czego niewątpliwie przyczynił się udział w sympozjum badaczy zagranicznych oraz próba integralnego spojrzenia na problematykę powstania nie tylko z punktu widzenia historyka ale także innych dyscyplin poznania humanistycznego.

Książka otrzymała, co dzisiaj jest rzadkością, staranną szatę graficzną; jest to niewątpliwie zasługą Wydawnictwa.

A.B.

Wasilij Botkin, *Listy o Hiszpanii*, tłumaczyła, posłowiem i przypisami opatrzyła Wiktoria Śliwowska, „Podróże” pod redakcją Pawła Hertza, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 321.

„Listy o Hiszpanii” są relacją rosyjskiego kupca i intelektualisty z trzymiesięcznej (11 sierpnia — koniec października 1845 r.) podróży po Hiszpanii. Wśród ogromnej liczby modnych wówczas publikacji dotyczących tego kraju zajmują miejsce wyjątkowe. Ich publikacja na łamach rosyjskiego pisma radykalnego „Sowriemiennik” w latach 1847—1849 i 1851 była poprzedzona licznymi interwencjami cenzury. Niestety, ze względu na zaginięcie pierwowzoru nie znamy ich zakresu

i charakteru. Mimo ograniczeń cenzury dla uwrażliwionego na aluzje czytelnika „Sowriemiennika”, listy stały się nie tylko barwnym opisem Hiszpanii, ale także krytyką sytuacji politycznej i ekonomicznej ówczesnej Rosji. Ten zakres pracy Botkina, dla współczesnego czytelnika może mniej czytelny, decydował w głównej mierze o powodzeniu relacji. Trudno jednak i dziś nie zauważyć isticie rosyjskiego spojrzenia Botkina na Hiszpanię, ciągłego wartościowania jej w rzeczach ważnych i błahych przez pryzmat Rosji. Botkin wydaje się być zafascynowany współczesnością Hiszpanii. Stąd w mniejszej mierze interesuje się architekturą, muzyką czy sztukami plastycznymi. Poważne miejsce w jego relacji zajmuje natomiast opis przemysłu, handlu, obyczajów czy wreszcie wdzięków kobiecych, których wydaje się być szczególnym koneserem. Znakomity, plastyczny styl nadaje pięknej oprawy indywidualnym spostrzeżeniom podróżnika. Jest wreszcie relacja Botkina interesującym źródłem poznania mentalności inteligenta rosyjskiego połowy wieku. Czytelnik wielokrotnie odnotuje ciekawe spojrzenie rosyjskiego podróżnika na otaczający go świat, jak wtedy, gdy na widok Tangeru zakrzyknął „Oto więc Azja!” (s. 173).

„Listy o Hiszpanii” zostały opatrzone przypisami i posłowiem przygotowanym przez W. Sliwowską. Obie rzeczy przygotowano starannie, a posłowie napisane zostało bardzo interesująco, z dużą erudycją. Wątpliwości budzi jedynie użycie terminu „reforma rolna” dla rosyjskiego ustawodawstwa lat sześćdziesiątych XIX wieku. Ze względu na przypisywane temu pojęciu znaczenie wydaje się on być użyty niezręcznie.

M. K.

Andrzej Walicki, *Polska, Rosja, marksizm. Studia z dziejów marksizmu i jego recepcji*, „Biblioteka Studiów nad Marksizmem” 24, „Książka i Wiedza”, Warszawa 1983, s. 374.

Są to w większości nowe, dostosowane do potrzeb wydania zbiorowego wersje tekstów już drukowanych (z wyjątkiem niepublikowanego wcześniej studium o kwestii narodowej w polskiej myśli marksistowskiej przed 1914 r.). Rozważania o polskim i rosyjskim marksizmie rozpoczyna autor od kwestii niepodległości Polski i swoistości dróg rozwojowych Rosji w myśli Marksa i Engelsa; następnie zajmuje się zastosowaniami teorii marksistowskiej do problemów specyficznych dla Polski i Rosji oraz niektórymi formami recepcji marksizmu w tych krajach. Uwaga autora koncentruje się na wieku XIX oraz początkach XX, wyjątkowo tylko sięga się poza moment wybuchu I wojny światowej.

Warto zwrócić uwagę na analizę występującej w pismach Marksa i Engelsa teorii narodu i ruchów narodowych — spójnej i jasno sprecyzowanej, przekształcającej w miarę upływu czasu; sporo miejsca poświęca także A. Walicki związkowi między wybitnymi przedstawicielami myśli marksistowskiej lub zbliżonej do polskiego i rosyjskiego marksizmu przełomu wieków: przypatruje się Brzozowskiemu, Abramowskiemu czy „neomarksistom” — Bogdanowowi i Lunaczarskiemu.

T. K.

Andreas Hillgruber, *Die Gescheiterte Grossmacht. Eine Skizze des Deutschen Reiches 1871—1945*, wyd. 3, Droste, Düsseldorf 1982, s. 118.

Okres 1870/71—1945 stanowi w historii Niemiec „zamkniętą jednostkę” — twierdzi prof. Hillgruber, historyk średniego pokolenia (ur. w 1925 r.) z Uniwersytetu Kolońskiego. Na „drodze od Bismarcka do Hitlera” przeważały elementy łączące poszczególne podokresy, choć nie można mówić o jednym planie ekspansji